

העזולה מהסוגיא

מנחות לה. - מו:

פרשת תרומה ה'תשפ"ו

דף לה

א. דיני תפילין:

• דיני פרשיות התפילין:

- סדר כתיבת הפרשיות של התפילין - א. קדש. ב. והיה כי יביאך. ג. שמע. ד. והיה אם שמוע (כסדר כתיבת הפרשיות בתורה).
- סדר הנחת הפרשיות של התפילין בתוך הבתים של התפילין (לפי ראות האדם שנמצא ממול האדם שמניח תפילין, מימין לשמאל):
  - לרש"י - א. קדש. ב. והיה כי יביאך. ג. שמע. ד. והיה אם שמוע (כסדר כתיבת הפרשיות בתורה).
  - לר"ת - א. קדש. ב. והיה כי יביאך. ג. והיה אם שמוע. ד. שמע (שני הפרשיות שמתחילות בלשון 'והיה' סמוכות זה לזה).
- באופן ששינה את סדר הנחת הפרשיות של התפילין בתוך התפילין:
  - לאביי:
  - באופן שהחליף פרשה שצריכה להיות חיצונית בפרשה שצריכה להיות חיצונית - כשר.
  - באופן שהחליף פרשה שצריכה להיות חיצונית בפרשה שצריכה להיות פנימית - פסול.
  - לרבא - פסול.

○ בדיקת הקלף לפני כתיבת הפרשיות:

- לאביי - צריך לבדוק שאין בקלף נקב.
- לרב דימי מנהרדעא - לא צריך לבדוק כיון שהקולמוס של הסופר בודק את העור שאין בו נקב.

• דיני רצועות התפילין:

- מין הרצועות - צריך לעשות את הרצועות מעור בהמה טהורה.
- צבע הרצועות:
  - בצד החיצוני - צריך לעשות את הרצועות בצבע שחור, ובאופן שעשה בצבע אחר פסול.
  - בצד הפנימי - אפשר לעשות בכל הצבעים חוץ מצבע אדום^א.

✽ הערות ✽

א הגמ' מבארת שיש הלכה למשה מסיני שהרצועות בצד החיצוני צריכים להיות בצבע שחור, אבל בצד הפנימי לא נאמרה ההלכה ולכן אפשר לעשות בכל הצבעים, אמנם בצבע אדום לא יעשה משום שיש חשש שהרצועות יתהפכו ויראו את הצבע האדום שיש בצד הפנימי של הרצועות, ויש בכך גנאי שיאמרו שיש לו פצעים בראשו והרצועות נצבעו מהדם שלהם, או שיאמרו שבא על אשתו כשהיא נדה והרצועות נצבעו מהדם. תוס' מוסיפים שההלכה למשה מסיני נאמרה על הרצועות ולא נאמרה על הבית של התפילין.

לקבלת העלון או שליחת הערות: B0527147396@gmail.com

- קשר של תפילין:
- בתפילין של ראש - עושים קשר בצורה של אות 'ד'.
- בתפילין של יד - עושים קשר בצורה של אות 'י'.
- אורך הרצועות של תפילין של ראש לאחר הקשר:
- לרש"י:
- לרב כהנא - כשיעור המרחק מאצבע עד אמה כשהם רחוקות זו מזו.
- לרב אשי - כשיעור המרחק מאצבע עד אגודל כשהם רחוקות זו מזו.
- לתוס':
- לתוס' בפירוש הראשון - ראש אחד צריך להגיע עד הטבור והראש השני צריך להגיע עד הלב.
- לתוס' בפירוש השני - ראש הימני צריך להגיע עד המילה, והראש השמאלי צריך להגיע עד הלב.
- אורך הרצועות של תפילין של יד לאחר הקשר:
- לרש"י - לא התפרש.
- לתוס' בפירוש הראשון:
- לרב כהנא - כשיעור המרחק מאצבע עד אמה כשהם רחוקות זו מזו.
- לרב אשי - כשיעור המרחק מאמה עד גודל כשהם רחוקות זו מזו.
- לתוס' בפירוש השני:
- לרב כהנא - כשיעור המרחק מחיבור האגודל ליד עד סוף האצבע כשהם צמודות זו לזו.
- לרב אשי - כשיעור המרחק מראש האצבע עד ראש האגודל כשהם רחוקות זו מזו.
- לתוס' בפירוש השלישי:
- לרב כהנא - שהרצועות יגיעו ממקום ההנחה על היד עד האמה כשהיא כפופה.
- לרב אשי - שהרצועות יגיעו ממקום ההנחה על היד עד האמה כשהיא פשוטה.
- דין רצועות שנחתכו:
- באופן שלא תפר את הרצועה שנחתכה - פסול'.
- באופן שתפר את הרצועה שנחתכה באופן שהתפירה אינה ניכרת - לרש"י פסול לתוס' כשר.
- רוחב הרצועות - יותר מרוחב חיטה ופחות מרוחב שעורה.
- מקום העמדת הרצועות בתפילין של ראש לאחר הקשר:
- לרבה - מאחורי הכתף.
- לרב אחא בר יעקב - קולעים את הרצועות זה לזה ומניחים אותם מאחורי הכתף.
- למר בריה דרבינא - לפני הכתף.
- דיני בתי התפילין:
- חלקי הבית של התפילין:
- קציצה - המקום שבו מניחים את פרשיות התפילין.
- תיתורא - מושב מתחת לקציצה'.

⌘ הערות ⌘

- ב הגמ' מבארת שצורת הקשר של תפילין נלמדת מהלכה למשה מסיני, ויחד עם האות 'ש' שכתובה על הבית של התפילין יש שם 'שקי' על התפילין, ותוס' מבארים שהאותיות 'ד' ו'י' אינן אותיות גמורות ולכן הרצועות נחשבת 'תשמישי קדושה' ואין בהם קדושה גמורה.
- הגמ' מוסיפה שהנוי צריך להיות כלפי חוץ, ורש"י בפירוש הראשון מבאר שכוונת הגמ' שצריך לעשות את האותיות של 'שק' בצורה שיהיו ניכרות כלפי חוץ, ורש"י בפירוש השני מבאר שצריך להניח את הרצועות באופן שהצד הצבוע בצבע שחור יהיה כלפי חוץ.
- הגמ' מבארת שהקשר של תפילין של ראש צריך להיות מונח על הראש ולא על הצוואר כדי לרמז שיהיו ישראל למעלה ולא למטה, והגמ' מוסיפה שהקשר צריך להיות כלפי פנים לרמז שיהיו ישראל לפנים ולא לאחור, ורש"י בפירוש הראשון מבאר שהכוונה שהקשר של תפילין של ראש צריך להיות באמצע הראש ולא בצדי הראש, ורש"י בפירוש השני מבאר שהקשר צריך לצד הפנים והנוי של הקשר צריך להיות כלפי חוץ.
- ג הגמ' מבארת שלא מועיל לקשור את הרצועות ורש"י בפירוש הראשון מבאר שדורשים מהפסוק 'וקשרתם' שהקשירה צריכה להיות שלמה ובאופן שיש קשר אחד ברצועות הקשירה נחשבת שלמה ובאופן שיש שני קשרים ברצועות הקשירה אינה נחשבת שלמה, ורש"י בפירוש השני מבאר שדורשים מהפסוק 'וקשרתם' שהקשירה צריכה להיות ברצועה שלמה ולא ברצועה שנחתכה ונקשרה.
- ד תוס' מביאים שבדברי רש"י מבואר שצריך לעשות את התיתורא מאותו עור של הקציצה, ותוס' כותבים שלא נוהגים כך אלא עושים את התיתורא מעור אחר.

- מעברתא - מקום כניסת הרצועות לתפילין.
- גודל בתי התפילין - לכתחילה שתי אצבעות, ובאופן שעשה גדול משיעור זה או קטן משיעור זה כשר.
- ריבוע התפילין - התפילין של ראש ושל יד צריכים להיות מרובעים.
- חריצין בין הבתים בתפילין של ראש:
- לאביי - החריץ צריך להגיע עד סוף הבית.
- לרב דימי מנהרדעא - החריץ צריך להיות ניכר ואינו צריך להגיע עד סוף הבית.
- אות 'ש' בתפילין של ראש - צריך לכתוב על הבית של התפילין של ראש בצד ימין של המניח אות 'ש' עם שלשה ראשים, ובצד שמאל של המניח אות 'ש' עם ארבעה ראשים.
- דין תפילין שנקרעו:
  - באופן שנקרע הקציצה - פסול.
  - באופן שנקרע העור בין בית לבית בתפילין של ראש:
    - לרב הונא - כשר.
    - לרב חסדא:
  - לרש"י בפירוש הראשון:
    - באופן שנקרעו שני בתים:
      - באופן ששני הבתים סמוכים זה לזה (כגון הבית הראשון מימין והבית השני מימין):
        - באופן שהתפילין חדשות - פסול.
        - באופן שהתפילין ישנות - כשר.
      - באופן ששני הבתים לא סמוכים זה לזה (כגון הבית הראשון מימין והבית השלישי מימין) - כשר.
        - באופן שנקרעו שלשה בתים - פסול.
        - לרש"י בפירוש השני:
          - באופן שנקרעו שתי דפנות של בתים:
            - באופן ששתי הדפנות סמוכות זו לזו (כגון קרע בבית הראשון מימין בדופן השמאלית, וקרע בבית השני מימין בדופן הימנית):
              - באופן שהתפילין חדשות - פסול.
              - באופן שהתפילין ישנות - כשר.
            - באופן ששתי הדפנות לא סמוכות זו לזו (כגון קרע בבית הראשון מימין בדופן השמאלית, וקרע בבית השני מימין בדופן השמאלית) - כשר.
              - באופן שנקרעו שלש דפנות - פסול.

הערות

- ה הגמ' מבאר שיש הלכה למשה מסיני שיהיה בתפילין תיתורא ומעברתא.
- פירוש הלשון 'תיתורא ומעברתא' הוא לדעת רש"י ותוס' בפירוש הראשון, אמנם תוס' בפירוש השני מביאים שהכוונה 'מעברתא' הוא שבזמן קשירת התפילין על היד מניחים את רצועת התפילין מעל התפילין.
- ו הגמ' מבאר שיש הלכה למשה מסיני שהתפילין יהיו מרובעים, והגמ' מבאר שצריך לעשות דווקא מרובע שאורך הצלעות שלו שווים, ולא מלבן שאורך הצלעות שלהם אינם שווה. ורש"י מבאר שהכוונה שהקציצה תהיה מרובעת, אמנם תוס' מבארים שהכוונה שהתפירות של התיתורא יהיו מרובעות.
- ז הגמ' מבאר שהמקור שצריך לעשות על הבית של התפילין אות 'ש' הוא הלכה למשה מסיני. תוס' מביאים שבדברי השימושא רבה מבואר שבאופן שהפך ובצד ימין של המניח עשה אות 'ש' עם ארבעה ראשים ובצד שמאל של המניח אות 'ש' עם שלשה ראשים כשר.
- ח רש"י מבאר שבאופן שהתפילין חדשות הקרע פוסל משום שמוכח שהעור מקולקל אבל בתפילין ישנות מצוי שיש קרעים ולכן הקרע לא מוכיח שהעור מקולקל.
- הגמ' בפירוש הראשון (לגירסא דידן) מבאר שהסימן שהתפילין ישנות באופן שמתחים את העור והעור מתכווץ, והגמ' בפירוש השני (לפירוש הראשון ברש"י) מבאר שהסימן שהתפילין חדשות באופן שמתחים את העור והעור מתכווץ, והגמ' בפירוש השני (לפירוש הראשון ברש"י) מבאר שהסימן שהתפילין חדשות באופן שאדם מושך את הרצועה של התפילין ואדם אחר אוחד בקציצה והתפילין אינם נקרעות אלא נמשכות אחרי האדם המושך יותר חזק, והגמ' בפירוש השני (לפירוש השני ברש"י) מבאר שהסימן שהתפילין חדשות באופן שאדם אחד מושך את הרצועה של התפילין ואדם אחר אוחד בקציצה והתפילין נמתח.

דף לו

ב. דיני תפילין:

- קשירת התפילין:
  - לתוס' בפירוש הראשון - צריך לקשור את התפילין בכל יום.
  - לתוס' בפירוש השני - לא צריך לקשור את התפילין כל יום.
- זמן ברכת התפילין:
  - לתוס' בפירוש הראשון - מזמן הנחת התפילין עד זמן קשירת התפילין.
  - לתוס' בפירוש השני - מזמן הנחת התפילין עד זמן הידוק התפילין.
- הברכות שמברכים בהנחת התפילין:
  - בהנחת תפילין של יד - מברך 'להניח תפילין'.
  - בהנחת תפילין של ראש:
    - לרש"י:
      - באופן שלא דיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש - לא מברך.
      - באופן שדיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש - מברך 'על מצות תפילין'.
    - לר"ת:
      - באופן שלא דיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש - מברך 'על מצות תפילין'.
      - באופן שדיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש - מברך 'להניח תפילין' ומברך 'על מצות תפילין'.
- סדר הנחת התפילין - תפילין של יד ולאחריו תפילין של ראש.
  - סדר חליצת התפילין - תפילין של ראש ולאחריו תפילין של יד.^א
  - דין תפילין בלילה ובשבת ויום טוב:
    - האם לילה ושבת ויום טוב נחשבים 'זמן תפילין':
      - לרבי יוסי הגלילי - לא נחשבים 'זמן תפילין'.^ב
      - לרבי עקיבא:
        - לילה - נחשב 'זמן תפילין'.
        - שבת ויום טוב - לא נחשבים 'זמן תפילין'.^ג
    - דין הנחת תפילין בלילה וחליצת התפילין בלילה:
      - לת"ק - אסור להניח תפילין בלילה, וכן צריך לחלוץ את התפילין כשהגיע הלילה.

הערות

- ט הגמ' מביאה שאדם שדיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש יש בידו עבירה, וצריך לחזור על עבירה זו מהמלחמה משום שנחשב 'ירא ורך הלבב' מעבירות שבידו, ורש"י מבאר שהכוונה שדיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש והניח את התפילין של ראש ללא ברכה, ותוס' מבארים שהכוונה שדיבר בין הנחת התפילין של יד להנחת התפילין של ראש וגרם 'ברכה שאינה צריכה'.
- י הגמ' מבארת שלומדים מהפסוק 'וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפת בין עיניך' שצריך להניח תפילין של יד ולאחר מכן להניח תפילין של ראש. תוס' מוסיפים שכאשר מניחים את התפילין בתוך התיק צריך להניח בצורה שלמחרת יפגע בתפילין של יד תחילה ולא יפגע בתפילין של ראש תחילה ויצטרך להעביר על המצוות.
- יא הגמ' מבארת שלומדים מהפסוק 'וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפת בין עיניך' שבזמן שהתפילין של ראש מונחים עליו צריך שהיה עליו שני תפילין, ולומדים מכך שצריך לחלוץ את התפילין של ראש קודם ולאחר מכן לחלוץ את התפילין של יד.
- יב הגמ' מבארת שרבי יוסי הגלילי סובר שדורשים מהפסוק 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה' שלילה אינו 'זמן תפילין' וכן דורשים 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה' ששבת ויום טוב אינם 'זמן תפילין', והגמ' מוסיפה שלומדים מהלשון 'ושמרת' שיש איסור להניח תפילין באופן שאינו 'זמן תפילין', ולדעת רבי יוחנן באופן שעבר והניח תפילין עובר כיון שלשון 'השמר פן ואל' נחשב לאו, ולרבי אלעזר עובר בעשה והגמ' מבארת שרבי אלעזר סובר שהלשון 'השמר פן ואל' באופן שהם נאמרו על 'לאו' נחשב 'לאו' ובאופן שהם נאמרו על 'עשה' נחשבים עשה, ולכן בתפילין נחשבים לעשה.
- יג הגמ' מוסיפה שלמרות שרבי יוסי הגלילי סובר שאסור להניח תפילין בלילה מ"מ באופן שמניח את התפילין בשביל לשמרם מותר.
- יד הגמ' מביאה שרבי עקיבא סובר שהפסוק 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה' נאמר לענין פסח ולא נאמר לענין תפילין, ולכן רבי עקיבא סובר שלילה נחשב 'זמן תפילין', אמנם שבת ויום לא נחשב 'זמן תפילין' דכתיב 'והיה לאות על ירך ולזכרון בין עיניך' ודורשים שמניחים תפילין רק בזמן שצריך 'אות' ולא בשבת ויום טוב שלא צריך 'אות' כיון שהשבת ויום טוב עצמם נקראים 'אות'.

- לרבי יעקב - אסור להניח תפילין בלילה, וצריך לחלוץ את התפילין בזמן שתכלה רגל מהשוק.
  - לחכמים - אסור להניח תפילין בלילה, וצריך לחלוץ את התפילין בזמן שינה⁷¹.
  - דין הנחת תפילין בשבת ויום טוב וחליצת התפילין בשבת ויום טוב - אסור להניח תפילין בשבת ויום טוב וכן צריך לחלוץ את התפילין כשהגיע הלילה של שבת ויום טוב.
  - דין היסח הדעת בתפילין - אסור להסיח דעת מהתפילין, ולכן צריך למשמש בתפילין בכל עת⁷².
- ג. דין ברכה על שחיטה באופן ששוחט הרבה בהמות או עופות:**
- באופן שלא דיבר בין שחיטה לשחיטה - הברכה שבירך על השחיטה הראשונה פוטרת את כל השחיטות.
  - באופן שדיבר בין שחיטה לשחיטה:
    - באופן שדיבר דבר ששייך לשחיטה (כגון שיביאו לו עוד בהמה או עוף לשחוט) - הברכה שבירך על השחיטה הראשונה פוטרת את כל השחיטות.
    - באופן שדיבר דבר שאינו שייך לשחיטה - תוס' בתחילת דבריהם נוקטים שצריך לחזור ולברך, אמנם תוס' בסיום דבריהם מעלים צד שלא צריך לחזור ולברך⁷³.

דף לז

ד. מקום הנחת תפילין:

- תפילין של יד:
  - באיזה יד מניחים:
    - לת"ק בברייתא הראשונה - ביד שמאל⁷⁴.
    - לרבי נתן:
      - לרש"י - ביד שמאל.
      - לתוס':
        - אדם שכותב בימין - ביד שמאל.

הערות

71 רש"י מבאר שת"ק ורבי יעקב וחכמים סוברים ש'לילה לאו זמן תפילין' ולכן אסור להניח תפילין בלילה, ות"ק סובר שמחמת טעם זה צריך לחלוץ את התפילין כשהגיע הלילה, אמנם רבי יעקב וחכמים סוברים שמחמת טעם זה לא צריך לחלוץ את התפילין בלילה, אלא שיש גזירה דרבנן שמא ישן בהם ולדעת רבי יעקב הזמן שיש חשש שמא ישן הוא בזמן שתכלה רגל מהשוק, ולחכמים הזמן שיש חשש שמא ישן הוא בזמן שינה, אמנם בדברי התוס' מבואר שרבי יעקב וחכמים סוברים ש'לילה זמן תפילין' וחכמים גזרו שאסור להניח תפילין בלילה, וכן גזרו שבאופן שהניח תפילין צריך לחלוץ את התפילין כאשר הגיע זמן שינה ולרבי יעקב זמן זה הוא כשתכלה רגל מהשוק, ולחכמים זמן זה הוא בזמן שינה.

תוס' מביאים שבדברי הגמ' בברכות [מד ב] מבואר שבני מערבא בזמן שהיו חולצים את התפילין בלילה היו מברכים 'לשמור חוקיך', ותוס' מבארים שסברו כדעת רבי יוסי הגלילי ש'לילה לאו זמן תפילין' ויש איסור דאורייתא להשאיר את התפילין עליו, אבל לפי הצד ש'לילה זמן תפילין' ומדרבנן צריך לחלוץ את התפילין בלילה מ"מ לא מברכים על כך.

72 הגמ' מבארת שהמקור שאסור להסיח דעת בתפילין נלמד בקל וחומר מציץ שיש בו אזכרה אחת ונאמר בו 'והיה על מצחו תמיד' שלא יסיח דעתו ממנו וא"כ בתפילין שיש הרבה אזכרות ודאי שיש איסור להסיח דעת מהתפילין.

תוס' מבארים שכאשר ממשמש בתפילין צריך למשמש בתפילין של יד קודם משום שהם סמוכים לידו ואין מעבירין על המצוות.

73 תוס' בתחילת דבריהם נוקטים שבאופן שדיבר דבר שאינו שייך לשחיטה נחשב 'הפסק' וצריך לחזור ולברך, וכדין אדם שבירך בין תפילין של יד לתפילין של ראש שצריך לחזור ולברך, אמנם תוס' בסיום דבריהם מעלים צד שבאופן זה לא צריך לחזור ולברך כיון שנחשב כמו אדם שדיבר באמצע סעודה שלא צריך לחזור ולברך.

תוס' מוסיפים שאסור לדבר בין שחיטה לשחיטה משום ש'גורם ברכה שאינה צריכה' ויש בכך עבירה, וכפי שאסור לדבר בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש.

74 הברייתא מבארת שת"ק סובר שכוונת הפסוק 'וקשרתם לאות על ירך' היא ליד שמאל, דכתיב 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים' וכתיב 'ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים' וכתיב 'למה תשיב ירך וימינך מקרב חיקך כלה' ומבואר בפסוקים אלו שהלשון 'יד' הוא שמאל, והמרדכי מוסיף שלדבריו גם איטר מניח תפילין ביד שמאל.

הברייתא מוסיפה שרבי יוסי החורם חולק על דברי ת"ק וסובר שמצינו לשון 'יד' ביד ימין דכתיב 'וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו' אמנם ת"ק סובר שאין מכך הכרח שרק באופן זה שכתוב 'יד ימינו' הכוונה לימין אבל שכתוב 'יד' בסתמא הכוונה לשמאל.

הגמ' בתירוח הראשון מבארת שרבי יוסי החורם סובר כדעת רבי נתן [שיובא להלן בסמוך] אמנם רב אשי מבאר שסובר כדעת ת"ק בברייתא השניה [שיובא להלן בסמוך].

○ אדם שכותב בשמאל - ביד ימין"י.

▪ לת"ק בברייתא השניה:

- אדם שהוא ימני - מניח תפילין ביד שמאל.
- איטר - מניח תפילין ביד ימין של כל אדם שהיא יד שמאל שלו.
- אדם ששולט בשני ידיו בשווה - מניח תפילין ביד שמאל"ט.

○ באיזה מקום ביד מניחים - על הקיבורת"ב.

• תפילין של ראש - מקום ההנחה הוא הממצח עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס"א.

ה. דין גידם בהנחת תפילין:

- באופן שנקטעה יד שמאלו ואין לו קיבורת - פטור.
- באופן שנקטעה יד שמאלו ויש לו קיבורת - חייב.

ו. חיוב פדיון הבן:

• לרש"י:

○ באופן שהתינוק מת מעצמו בתוך שלשים - פטור.

○ באופן שהתינוק נהרג בתוך שלשים:

▪ באופן שלא ידוע האם 'כלו לו חדשיו' - לא צריך לפדותו.

▪ באופן שידוע ש'כלו לא חודשיו' - צריך לפדותו.

○ באופן שהתינוק טריפה - צריך לפדותו.

○ באופן שיש לתינוק שני ראשים - צריך לתת לכהן עשר סלעים"ב.

• לתוס':

○ תינוק שמת לפני שלשים יום - פטור.

○ תינוק טריפה - לא צריך לפדותו.

○ תינוק שיש לו שני ראשים - צריך לפדותו, וצריך לתת לכהן עשר סלעים חמש סלעים לכל ראש"ב.

הערות

יח הגמ' מביאה שרבי נתן דורש 'וקשרתם וכתבתם' מה קשירה בימין אף כתיבה בימין, ורש"י מבאר שכיון שרוב בני אדם כותבים בימין צריך להניח תפילין ביד שמאל, אמנם בדברי התוס' מבואר שאדם שכותב בימין צריך להניח בשמאל, ואדם שכותב בשמאל צריך להניח בימין.

יט הגמ' מביאה שת"ק בברייתא השניה סובר שדורשים מלשון הפסוק 'והיה לך לאות על ידכה' שחייב הנחת תפילין הוא ביד החלשה ולומדים מכך שאדם שהוא ימני צריך להניח תפילין ביד שמאל ואדם שהוא איטר צריך להניח תפילין ביד הימנית, והגמ' מוסיפה שבאופן ששולט בשני ידיו צריך להניח בידו השמאלית.

כ נחלקו התנאים בביאור המקור שמניחים על הקיבורת של היד: לת"ק כמו שבתפילין של ראש צריך להניחם בגובה של ראש כך תפילין של יד צריך להניחם בגובה של היד, לרבי אלעזר לומדים מהפסוק 'והיה לך לאות על ידך' שצריך להניח במקום שהוא אות בשבילו ולא אות לאחרים (הגמ' מוסיפה שלא לומדים מפסוק זה שאסור להניח תפילין כאשר אחרים רואים את התפילין), ולרבי יצחק דכתיב 'ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אותם לאות' ולומדים שצריך להניח את התפילין על הקיבורת שהיא כנגד הלב.

כא הברייתא דנה מנין יודעים שכוונת הפסוק 'והיו לטוטפת בין עיניך' אינה כפשוטו שצריך להניח את התפילין בין העינים ות"ק מבאר שלומדים גזירה שווה 'בין עיניך בין עיניך' לאיסור עשיית קרחה למת ולומדים מכך שצריך להניח תפילין על הראש במקום שער, ורבי יהודה סובר שלומדים זאת מתפילין של יד כמו שבתפילין של יד מקום ההנחה הוא במקום שיש סוג אחד של טומאת צרעת 'עור בשר' שאינו במקום שער, כך בתפילין של ראש מקום ההנחה הוא על ראש במקום שיש בו סוג אחד של טומאת צרעת 'נתק' שהוא במקום שער, ולא בין העינים שיש בו שני סוגים של טומאת צרעת 'עור בשר' במקום שאין שער 'נתק' במקום הגבוה שהוא מקום שער.

כב רש"י מבאר שלומדים מהפסוק 'ופדויו מנן חדש תפדה' שהחייב פדיון נאמר רק בתינוק שהוא בר קיימא ולא בתינוק שהוא נפל, ובאופן שהתינוק חי שלשים יום יש הוכחה שהוא בר קיימא, ובאופן שהתינוק מת מעצמו בתוך שלשים יום פטור מפדיון משום שיש הוכחה שהוא נפל, ולומדים מהפסוק 'אך פדה תפדה' שתינוק שנהרג בתוך שלשים יום ולא ידוע האם כלו לו חדשיו פטור משום שיש צד שהוא נפל.

הגמ' מוסיפה שהיה אפשר לומר שכמו שתינוק שנהרג בתוך שלשים יום ולא ידוע האם כלו לו חדשיו שפטור מפדיון, כך צינוק שהוא טריפה או שיש לו שני ראשים שהוא טריפה פטור מפדיון, אלא שדורשים מהפסוק 'חמשת שקלים לגלגלת' שתינוק שיש לו שני ראשים חייב בפדיון ומבואר שתינוק זה וכן תינוק טריפה חייב בפדיון [ע"פ שו"ת חתם סופר י"ד רצד].

כג תוס' מבארים שלומדים מהפסוק 'ופדויו מנן חדש תפדה' שחייב פדיה חל ביום שלשים ולכן תינוק שמת לפני כן פטור מפדיה, ולומדים מהפסוק 'אך פדה תפדה' שאין חיוב לפדות תינוק טריפה, ולומדים מהפסוק 'חמשת שקלים לגלגלת' שתינוק שיש לו שני ראשים חייב בפדיון וצריך לתת לכהן עשר סלעים חמש סלעים לכל ראש.

ז. דיני ציצית:

- גדר דין ארבעת הציציות:
  - הקדמה - נחלקו התנאים בגדר ארבעת הציציות לת"ק נחשבים מצוה אחת ולרבי ישמעאל נחשבים ארבעה מצוות, ויש כמה נפק"מ במחלוקת זו וכדלהלן.
  - בגד פשתן והטיל בו שלש ציציות צמור ולבשו - לת"ק עובר באיסור כלאים כיון שלא מקיים מצוות ציצית, לרבי ישמעאל לא עובר באיסור כלאים כיון שמקיים מצוות ציצית.
  - בגד שיש לו חמש כנפות - לת"ק צריך לשים ארבע ציציות, לרבי ישמעאל צריך לשים חמש ציציות¹².
  - בגד שיש בו שלש ציציות ויצא בו לרשות הרבים - לת"ק עובר באיסור טלטול ברשות הרבים כיון שלא מקיים מצוות ציצית ונחשב 'משאווי', לרבי ישמעאל לא עובר באיסור טלטול ברשות הרבים כיון שמקיים מצוות ציצית ולא נחשב 'משאווי'¹³.
- בגד שיש לו ארבעת כנפות והאדם קיפל את הכנפות וקשרם - חייב בציצית.
- בגד שיש לו ארבעת כנפות והאדם קיפל את הכנפות ותפרם - חייב בציצית¹³.

פרק רביעי

דף לח

ח. דין תפילין - אדם שיש לו תפילין של יד לחוד או תפילין של ראש לחוד יניח את התפילין שיש לו ואינם מעכבים זה את זה.

ט. דיני ציצית:

- באופן שיש לו חוטי תכלת ולבן - צריך להטיל בבגד שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת, ולאחר מכן לכפול את החוטים לשנים ונמצא שיש בידו שמונה חוטים ארבעה לבנים וארבעה של תכלת¹⁴.
- באופן שיש לו חוטי תכלת ואין לו חוטי לבן או באופן שיש לו חוטי לבן ואין לו חוטי תכלת:
  - לרבי - לא מקיים מצוות ציצית.
  - לחכמים - צריך להטיל ארבעה חוטים מהמין שיש בידו ולכופלם לשנים וכך מקיים את מצוות תכלת או את מצוות לבן¹⁵.
- דיני תחיבת החוטים בבגד:

הערות

הגמ' מבארת שאין נידון על חיוב תפילין של תינוק טריפה משום שתינוק שיש לו שני ראשים נחשב טריפה ואינו יכול לחיות יותר משנים עשר חדשים, אמנם תוס' מביאים שדבר זה נאמר באדם מן הישוב, אמנם אשמדאי הוציא מתחת לקרקע אדם שיש לו שני ראשים שנשא אשה שיש לו ראש אחד וחלק מילדיו היו עם שני ראשים וחלק מילדיו היו עם ראש אחד.

כד בדברי הגמ' מבואר שבגד שהיה לו ארבע קרנות וחתך קרן אחת באלכסון נחשב שיש לבגד חמש כנפות.

כה הגמ' מבארת ש'כבוד הבריות' דוחה איסור דרבנן ואינו דוחה איסור דאורייתא, ולכן לדעת ת"ק באופן שאדם היה ברשות הרבים ונודע לו שיש לו שלש ציציות צריך לפשוט את הבגד כיון שלא מקיים מצוה ועובר באיסור טלטול מדאורייתא, אבל באופן שהיה בכרמלית ונודע לו שיש לו שלש ציציות לא צריך לפשוט את הבגד כיון שלא עובר על איסור טלטול מדרבנן.

כו הגמ' מבארת שהטעם שבאופן שקיפל את הכנפות ותפרם חייב בציצית משום שאם לא היה רוצה את הכנפות היה חותכם מהבגד, ולכן יש הוכחה שדעתו לחזור ולפתוח את התפירות.

כז הגמ' [מב ב] מבארת שדורשים מלשון הפסוק 'גדילים תעשה לך' שצריך לתת ארבעה חוטים בבגד, משום שאין 'גדיל' פחות משני חוטים, ושני גדילים הם ארבעה חוטים, ולאחר מכן צריך לתחוב את החוטים בבגד ולכופלם ונמצא שיש שמונה חוטים (תוס' מבארים שדורשים את הדין שצריך לתחוב את החוטים בבגד ולכופלם מהלשון 'פתיל' שהוא מלשון פתילה שהיא כפולה). ותוס' מוסיפים שכיון שלומדים מהפסוק 'ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת' ודורשים 'הכנף' מין כנף והם חוטי לבן, ולאחר מכן כתוב 'פתיל תכלת' והם חוטי התכלת, שצריך לתת חוטי לבן וחוטי תכלת בבגד מסתבר שמנין חוטי הלבן וחוטי התכלת שווים ולכן צריך שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת.

הגמ' [לט א] מוסיפה שהחוט שכורכים בו נכלל במנין שמונה החוטים.

כח הגמ' מבארת שרבי שמצוות תכלת ומצוות לבן מעכבים זה דכתיב 'ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת' ודורשים 'הכנף' מין כנף והם חוטי לבן, ולאחר מכן כתוב 'פתיל תכלת' והם חוטי התכלת, וכתב 'וראיתם אתו' ודורשים שמעכבים זה את זה, אמנם חכמים סוברים שמצוות תכלת ולבן אינם מעכבים זה את זה וכוונת הלשון 'וראיתם אתו' הוא לכל מין ומין בפני עצמו.

תוס' מבארים שלדעת חכמים המקור שצריך להטיל ארבעה חוטים מהמין שיש לו דכתיב 'גדילים תעשה לך' שצריך לתת ארבעה חוטים בבגד, משום שאין 'גדיל' פחות משני חוטים, ושני גדילים הם ארבעה חוטים, ודורשים שדין זה נאמר אפילו באופן שיש לו מין אחד.

○ לכתחילה:

- בבגד לבן - צריך לתחוב בבגד תחילה את חוטי הלבן ולאחר מכן לתחוב בבגד את חוטי התכלת.
- בבגד תכלת:
- לרמי בר חמא - צריך לתחוב בבגד תחילה את חוטי התכלת ולאחר מכן לתחוב בבגד את חוטי הלבן.
- לרבא - צריך לתחוב בבגד תחילה את חוטי הלבן ולאחר מכן לתחוב בבגד את חוטי התכלת.
- באופן ששינה את סדר התחיבה - לא קיים את המצוה להקדים, והציצית כשרה^{כט}.

י. דין ציצית ששמו בה יותר מארבעה חוטים:

- לרש"י - אין איסור בל תוסיף.
- לתוס':
- באופן שיש בבגד חמשה חוטים או ששה חוטים או שבעה חוטים או שמונה חוטים - לא עובר על בל תוסיף.
- באופן שיש בבגד תשעה חוטים או יותר - עובר על בל תוסיף^ל.

יא. דין ציצית שיש בה שני חוטי לבן ושני חוטי תכלת וחוטי הציצית נקרעו והתמעטו משיעורם:

- לרב ושמואל:
- לתירוץ הראשון בתוס':
- באופן שמין אחד נחתך ונשאר בו כדי עניבה ומין שני נשאר שלם - לרבי כשר לחכמים פסול.
- באופן שחוט אחד נחתך ולא נשאר בו כדי עניבה, או באופן שהמין השני לא נשאר שלם - פסול^{לא}.
- לתירוץ השני בתוס':
- באופן שכל החוטים נחתכו ונשאר בהם כדי עניבה - כשר.
- באופן שמין אחד נחתך ולא נשאר בו כדי עניבה ומין שני נשאר שלם - לרבי כשר לחכמים פסול.
- באופן ששלשה חוטים נחתכו ולא נשאר בהם כדי עניבה - פסול.
- לרבא:
- לרש"י - באופן שמין אחד נחתך ונשאר כל שהוא ומין שני נשאר שלם לרבי כשר לחכמים פסול.
- לתוס' - סובר כדעת שמואל.
- ביאור השיעור 'כדי עניבה':
- מהו 'כדי עניבה' - הגמ' מסתפקת האם הכוונה שאפשר לעשות מכל החוטים יחד עניבה^{לב}.
- המקום שממנו מודדים שיעור 'כדי עניבה' - לרש"י מסוים הגדיל, לתוס' מהכנף.

הערות

כט הגמ' מבארת שדורשים מהפסוק 'ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת' ודורשים 'הכנף' מין כנף והם חוטי לבן, ולאחר מכן כתוב 'פתיל תכלת' והם חוטי התכלת, ולומדים מכך שמצוה להקדים את תחיבת החוטים של הלבן בבגד ולאחר מכן לתחוב את חוטי התכלת, ורמי בר חמא סובר שדין זה נאמר ברוב הבגדים שהם לבן, שצריך להקדים את החוטים שהם ממין הבגד, אבל בבגד תכלת צריך להקדים את חוטי התכלת שהם ממין הבגד, אמנם רבא סובר שדין זה נאמר בין בבגד לבן ובין בבגד תכלת שצריך להקדים את תחיבת חוטי הלבן.

תוס' מבארים שלמרות שבדרך כלל בכל התורה לא צריך 'שנה עליו הכתוב לעכב' מ"מ בדינים שהתורה כתבה את הסדר כיצד לקיים את המצוה ושינה את הסדר המצוה אינה נפסלת.

ל הגמ' מבארת שדורשים מלשון הפסוק 'גדילים תעשה לך' שצריך לתת ארבעה חוטים בבגד, משום שאין 'גדיל' פחות משני חוטים, ושני גדילים הם ארבעה חוטים, ורש"י סובר שאפשר להוסיף על שיעורים אלו ואין בכך בל תוסיף, אמנם תוס' מבארים שמשמעות הפסוק שאפשר לעשות ציצית שיש בה ארבעה חוטים שנים תכלת ושנים לבן, וכן אפשר לעשות ציצית שיש בה ארבעה חוטים תכלת וארבעה חוטים לבן, ולומדים מכך שהאיסור של בל תוסיף נאמר רק באופן שתחב בבגד תשעה חוטים או יותר ולא באופן שתחב בבגד חמשה או ששה או שבעה או שמונה חוטים.

לא תוס' מבארים שלדעת רבי תכלת ולבן נחשבים מצוה אחת, ולכן באופן שמין אחד נחתך ונשאר בו כדי עניבה ומין שני נשאר שלם כשר, אמנם לדעת רבנן תכלת ולבן נחשבים לשני מצוות ולכן המין שנשאר שלם אינו מכשיר את המין שנחתך.

תוס' בתירוץ הראשון מוסיפים שבאופן שיש ציצית שיש בה ארבעה חוטי לבן, באופן ששני חוטים נחתכו ונשאר בהם כדי עניבה ושני חוטים נשאר שלמים כשר כיון שארבעה חוטי לבן נחשבים למצווה אחת ולכן שני החוטים השלמים מכשירים את השני חוטים שנחתכו, אבל באופן שחוט אחד נחתך ולא נשאר בו כדי עניבה, או באופן ששלשה חוטים נחתכו ונשאר בהם כדי עניבה פסול.

לב הגמ' מוסיפה שבאופן שיש חוטים עבים ואין בהם שיעור כדי עניבה, ואם החוטים היו דקים היה בהם כדי עניבה נחשב שיש בחוטים שיעור כדי עניבה.

יב. דיני ציצית:

- מין הבגד שחייב בציצית:
  - בגד צמר או בגד פשתן - חייב.
  - בגד של עור - פטור.
  - בגד ממיינים אחרים - נחלקו הבריתות האם חייב מדאורייתא או דלמא חייב מדרבנן^{לג}.
  - בגד שנעשה ממין אחד והכנף נעשה ממין אחר - לרבי זירא הולכים אחר הבגד לרב אחאי הולכים אחר הכנף.
- האם מותר לתת כלאים בציצית:
  - לרש"י בפירוש הראשון:
    - לבית הלל - מותר, אמנם בבגד פשתן רבנן גזרו שאסור.
    - לבית שמאי - אסור^{לד}.
  - לרש"י בפירוש השני ולתוס':
    - לבית הלל - מותר.
    - לבית שמאי - מותר, אמנם בבגד פשתן רבנן גזרו שאסור.
  - פסק ההלכה - מותר, אמנם בבגד פשתן רבנן גזרו שאסור.
- ביאור הטעם של הצד שרבנן גזרו בבגד פשתן שאסור כלאים בציצית:
  - לרבא:
    - לרש"י - רבנן גזרו בבגד פשתן שהבגד יקרע ויתפרנו עם חוטי פשתן וישיר את קצוות החוטים וישתמש בהם לחוטי הציצית יחד עם שני חוטי צמר ונמצא שעובר על איסור כלאים ולא מקיים מצוות ציצית
    - לתוס' - רבנן גזרו בבגד פשתן שמא הכנף של הבגד יקרע ולא ישאר מחובר בשיעור של שלש אצבעות ונחשב שהכנף נקרע והאדם יחזור ויתפור את הכנף ויטיל בו ציצית, ונמצא שעובר על איסור כלאים ולא מקיים מצוות ציצית.
  - לרב זירא - רבנן גזרו בבגד פשתן שכלאים בציצית אסורים, משום שיש חשש שיתכסה בבגד זה בלילה בזמן שאין מצוות ציצית ויעבור על איסור כלאים.
- סוגי החוטים שמותר לתת בבגד:
  - לפי הצד שכלאים בציצית מותרים:
    - בבגד צמר:
  - שני חוטי צמר לבן ושני חוטי צמר תכלת - מותר.

⌘ **הערות** ⌘

לג הגמ' מבארת שהמקור של הצד שמדאורייתא צמר ופשתים חייבים בציצית ושאר הבגדים פטור דכתיב 'על כנפי בגדיהם' וסתם בגד הכוונה לבגד צמר או לבגד פשתים כמו שכתוב בנגעים 'בבגד צמר או בבגד פשתים' ורש"י מבאר שהמקור של הצד ששאר הבגדים חייבים בציצית מדאורייתא דכתיב 'בבגד צמר או בבגד פשתים' ודורשים לרבות שאר מיני בגדים. ותוס' מבארים שהמקור של הצד ששאר בגדים חייבים בציצית מדאורייתא דכתיב 'או בגד או עור או שק כל כלי'

בדברי הגמ' מבואר שלפי הצד ששאר הבגדים חייבים בציצית מדאורייתא לומדים מהפסוק 'ונתנו על ציצית הכנף תתילת' שהחוטים של הציצית צריכים להיות ממין הבגד, ומאיך דורשים מהסמיכות 'לא תלבש שעטנז צמר ופשתים' יחדו גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה' שהחוטים של הציצית יכולים להיות מצמר או מפשתים ולומדים מכך שחוטי צמר או פשתן נחשבים לציצית בכל הבגדים ושאר החוטים פוטרים רק בגד שהוא ממין הבגד. בדברי הגמ' מבואר שלפי הצד ששאר הבגדים חייבים בציצית מדאורייתא אפשר לשים בבגד משאר מינים שני חוטים צמר ושני חוטי פשתן משום שכלאים בציצית מותר, אמנם לפי הצד ששאר הבגדים חייבים בציצית מדרבנן אסור לשים בהם שני חוטי צמר ושני חוטי פשתן משום שמדאורייתא הבגד אינו חייב בציצית.

לד הגמ' ביבמות [ד א] [הובא שם עמוד ?] מבארת שהמקור שכלאים בציצית מותר שדורשים 'סמוכים' 'לא תלבש שעטנז' לפסוק 'גדילים תעשה לך', והגמ' מוסיפה שאפילו לדעת רבי יהודה שסובר שלא דורשים סמוכים אלא באופן 'מוכח' או 'מופנה' סובר שדורשים סמיכות זו משום ש'מוכח' ו'מופנה', ותוס' מבארים בדעת רש"י בפירוש הראשון שבית שמאי סוברים כרבי יהודה אלא שבית שמאי סוברים שלא נחשב 'מופנה'.

תוס' מביאים שהגמ' ביבמות סוברת שהמקור שעשה דוחה ל"ת הוא מהדין של כלאים בציצית, ותוס' מוסיפים שבית שמאי סוברים כדעת התנא בניזיר שסובר שהמקור שעשה דוחה ל"ת נלמד מהפסוק מההיתר של מצורע לגלח את ראשו שדוחה את האיסור של הקפת הראש, ותוס' בתירוץ הראשון מבארים שבית שמאי סוברים שלמרות שבכל התורה עשה דוחה ל"ת מ"מ כלאים בציצית אסור משום ש'אפשר לקיים שניהם' כלומר שאפשר לקיים מצות תכלת בבגד צמר, ותוס' בתירוץ השני מבארים שבית שמאי סוברים שלא צריך לעשות קשר וא"כ מדאורייתא אפשר לקיים מצות תכלת בבגד צמר באופן שלא יקשור את הציצית לבגד (נידון זה הובא להלן הערה לז).

- שני חוטי שני חוטי פשתן לבן, ושני חוטי צמר תכלת - מותר.
- בבגד פשתן:
- שני חוטי פשתן לבן ושני חוטי צמר תכלת - מותר.
- שני חוטי צמר לבן ושני חוטי צמר תכלת - מותר^ל.
- לפי הצד שכלאים בציצית אסורים מדאורייתא:
- בבגד צמר - צריך להטיל שני חוטי צמר לבן ושני חוטי צמר תכלת.
- בבגד פשתן:
- לרש"י - צריך להטיל ארבעה חוטי פשתן לבן.
- לתוס' - לא מטילים בבגד ציצית כלל^ל.
- לפי הצד שכלאים בציצית בבגד פשתן אסורים מדרבנן:
- לרש"י - צריך להטיל בבגד פשתן ארבעה חוטי פשתן לבן.
- לתוס' - לא מטילים בבגד פשתן ציצית כלל משום שיש חשש שאם יטיל ארבעה חוטי פשתן לבן יבוא להטיל גם חוטי תכלת.
- מניין הקשרים והכריכות:
- מדאורייתא:
- לרבה בר בר חנה - אפשר לעשות או שלש כריכות או קשר.
- לרב:
- לרש"י בפירוש הראשון - צריך לעשות שלש כריכות ולאחר מכן צריך לעשות קשר.
- לרש"י בפירוש השני [שהביא התוס' והשטמ"ק] - מדאורייתא צריך לקשור קשר סמוך לכנף ולאחריו לעשות שלש כריכות^ל.
- מדרבנן:
- לרש"י:
- מניין הכריכות - צריך לעשות לפחות שבע חוליות (כל חוליה היא שלש כריכות), ולא יותר משלש עשרה חוליות^ל.

﴿ הערות ﴾

לה בדברי הגמ' מבואר שלפי הצד שכלאים בציצית מותר בבגד פשתן לשני חוטי פשתן לבן ושני חוטי צמר תכלת כיון שאי אפשר לקיים מצות תכלת ללא איסור כלאים, והגמ' מוסיפה שלומדים מהסמיכות של פרשת ציצית לפרשת כלאים שהתורה התירה כלאים בציצית בין בבגד צמר ובין בבגד פשתים, ולכן מותר לשם בבגד צמר שני חוטי פשתן לבן ושני חוטי צמר תכלת, ונחלקו תירוצי התוס' בביאור ההיתר של כלאים בציצית: לתירוץ הראשון באופן שיש שני חוטי תכלת התורה התירה כלאים בציצית, ובאופן שיש ארבעה חוטי לבן אין היתר של כלאים בציצית, לתירוץ השני מדאורייתא התורה התירה כלאים בציצית בכל אופן ומדרבנן באופן ש'אפשר לקיים שניהם' אסור ובאופן ש'אי אפשר לקיים שניהם' מותר, ולתירוץ השלישי כלאים בציצית מותרים בכל אופן.

בדברי התוס' מבואר שלפי התירוץ הראשון והשני אסור לשם בבגד צמר ארבעה חוטי פשתן לבנים וכן אסור לשם בבגד פשתן ארבעה חוטי צמר לבנים אמנם לפי התירוץ השלישי מותר.

לו רש"י מבאר שלדעת בית שמאי שכלאים בציצית אסורים מדאורייתא צריך להטיל בבגד פשתן ארבעה חוטי פשתן לבן ומבואר שבית שמאי סוברים כדעת החכמים שאפשר לקיים מצות לבן בלי לקיים מצוות תכלת (ולפי"ז רש"י אומר שמוכח מהלשון של בית שמאי 'פוטרין' שבית שמאי סוברים שהגדר של מצות ציצית היא 'חובת טלית' ולא 'חובת גברא' וכוונת הלשון שהבגד פטור כשהוא מונח), אמנם תוס' כותבים שאפשר לבאר לדעת רש"י שבית שמאי סוברים כדעת רבי שאי אפשר לקיים מצות לבן בלי לקיים מצוות תכלת ולפי"ז בית שמאי סוברים שלא מטילים בבגד פשתן ציצית כלל (ולפי"ז אין הכרח בדעת שמאי האם סוברים שמציצית ציצית היא 'חובת טלית').

לז הגמ' מבארת שהמקור של רבה בר בר חנה שהתורה קראה לציצית בלשון 'גדילים' וכן קראה בלשון 'פתיל' ולכן דורשים אפשר לעשות או גדיל או פתיל, ותוס' מבארים שהדרשה היא מהלשון 'גדילים' בלשון רבים ודורשים 'אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות', אמנם רב סובר שצריך שיהיה פתיל וגדיל והטעם שהתורה כתבה 'גדילים' בלשון רבים ללמד שצריך שמונה חוטים (וכפי שהתבאר לעיל הערה כז) ורש"י בפירוש הראשון מבאר שדורשים מהלשון 'פתיל' שהחוט שכורכים בו נחשב חלק מהשמונה חוטים ורש"י בפירוש השני מבאר שדורשים שצריך שלאחר הגדיל יהיה ענף, ותוס' מבארים שהחוטם צריכים להיות בצורה של פתילה שהיא כפולה ולומדים מכך שצריך לתחוב את הארבעה חוטים בתוך הנקב של הציצית ונמצא שיש שמונה חוטים ארבעה מכאן וארבעה מכאן.

תוס' מקשים שבדברי הגמ' בסוגיין מבואר שהמקור שצריך ענף בציצית נלמד מהלשון 'פתיל' ובדברי הגמ' להלן [מבא] מבואר שמקור דין זה נלמד מהלשון 'ציצית'.

לח הגמ' מבארת שכל שלש כריכות נחשב 'חוליה' והטעם שצריך לעשות לפחות עשרים ואחד כריכות שהם שבע 'חוליות' כנגד שבעה רקיעים, והטעם שלא עושים יותר משלשים ותשע כריכות משום שיש בהם שלש עשרה חוליות כנגד שבעה רקיעים וששה אווירים שביניהם. ותוס' מבארים שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע לכן עושים חוליות במנין של הרקיעים, ותוס' מוסיפים שבזמן הזה שאין תכלת לא צריך להקפיד במנין של החוליות.

- מנין הקשרים - המנהג לעשות חמשה קשרים וביניהם ארבע קבוצות של כריכות^ט.
- לתוס' בפירוש הראשון:
- מנין הכריכות - צריך לעשות לפחות שבע חוליות ולא יותר משלש עשרה חוליות.
- מנין הקשרים - באופן שעושה שבע חוליות צריך לעשות חמשה קשרים^י.
- לתוס' בפירוש השני - צריך לעשות בין כל קשר וקשר לפחות שבע כריכות ולא יותר משלש עשרה כריכות.
- גודל הכריכות לענף:
  - לכתחילה - שלישי גדיל ושני שני ענף.
  - בדיעבד - באופן שעושה שני שלישי גדיל ושלישי ענף כשר.
- יג. פסול 'תעשה ולא מן העשוי' בציצית:
  - באופן שתפר את הבגד ומשתמש בשארית החוטים לציצית - פסול.
  - באופן שהכנף של הבגד נקרע ולא נשאר מחובר שלש אצבעות ולאחר מכן חזר ותפרו - הציצית שבכנף זה פסולה.
  - באופן שקשר ציציות בבגד שאין בו שיעור של ציצית ולאחר מכן השלים את שיעור הבגד - לרוב פסול לרב פפא כשר.
  - באופן שקשר ציצית לבגד שיש בו ציציות ולאחר מכן הסיר את הציציות הראשונות - כשר^{יא}.

הערות

ט. הגמ' אומרת שצריך לעשות קשר בין כל חוליא וחוליא, ורש"י מבאר שכונת הגמ' שבין כל קבוצה של כריכות צריך לעשות קשר, ורש"י מוסיף שהמנהג לעשות חמשה קשרים וביניהם ארבעה אווירים משום שציצית שקולה כנגד כל התורה והגמטריא של ציצית היא 'ת"ר' וביחד עם שמונה חוטים וחמשה קשרים עולה 'תרי"ג' כנגד תרי"ג מצוות, ותוס' מוסיפים שבתורה כתוב שני פעמים לשון 'ציצית' חסר ובפעם השלישית כתוב 'לציצית' והאות 'ל' משלימה את שלשת הפעמים שלא כתוב 'י'.

תוס' מביאים שר"ת סובר שסדר הקשרים והכריכות הוא: קשר סמוך לכנף, קצת כריכות, קשר, הרכה כריכות, קשר, קצת כריכות, קשר, קצת כריכות, קשר. ונמצא שיש שני קשרים סמוכים לכנף ושלושה קשרים רחוקים מהכנף משום ש'מעלין בקודש' [ע"פ פירוש הבית יוסף סימן י"א ד"ה ומ"ש אלא].

תוס' מביאים שר"ת נהג לקשור את החוט שכרך בו עם אחד מהחוטים של הגדיל, אמנם תוס' נוקטים שצריך לקשור את כל שמונת החוטים.

מ. הגמ' אומרת שצריך לעשות קשר בין כל חוליא וחוליא ותוס' בפירוש הראשון מבארים שכונת הגמ' שצריך לעשות קשר לאחר שני חוליות אחת מחוט לבן ואחת מחוט תכלת, ולכן תוס' מבארים שבאופן שעושה שבע חוליות צריך לעשות חמשה קשרים משום שמחלקים את השבע חוליות בתוך הארבעת האוירים שבין חמשת הקשרים באויר הראשון והשני והשלישי עושים חוליא של כריכות מחוט לבן, ואחריו חוליא של כריכות מחוט תכלת, ובאויר הרביעי עושים חוליא של כריכות מחוט לבן, משום שצריך להתחיל בכריכות של לבן וכן לסיים בכריכות של לבן.

מא. בדברי הגמ' מבואר שרוב סובר שהפסול של 'תעשה ולא מן העשוי' נאמר בכל אופן שהציצית נעשתה שלא כמצוותה, אמנם רבא סובר שבאופן שקשר ציצית לבגד שיש בו ציציות ולאחר מכן הסיר את הציציות הראשונות הציצית כשרה, משום שבזמן קשירת הציציות החדשות, הבגד היה פסול מדין 'בל תוסיף', ובזמן הסרת הציציות הישנות נחשב 'עשייה' כלפי הציציות החדשות, ונמצא שהציציות החדשות נעשו בהכשר ואין פסול של 'תעשה ולא מן העשוי'.

בדברי הגמ' מבואר שרוב פפא חולק על דברי רבא וסובר שבזמן שהאדם קשר ציציות לבגד שיש בו ציציות האדם התכוון בזמן הקשירה לבטל את הציציות הישנות, ונמצא שאין בבגד פסול של 'בל תוסיף', ורש"י מבאר שרוב פפא סובר שהפסול של 'תעשה ולא מן העשוי' נאמר רק באופן שהציציות נעשו בפסול ולא באופן שהציציות נעשו שלא כמצוותן ולכן באופן זה הבגד כשר, וכן באופן שקשר ציציות לבגד שאין בו שיעור הציצית כשרה כיון שהציציות לא נקשרו בפסול, אמנם תוס' מבארים שרוב פפא סובר שבאופן שהציציות נקשרו לבגד לשם מצות ציצית אין פסול של תעשה ולא מן העשוי אבל באופן שהציציות נקשרו לבגד שלא לשם מצוה או שנקשרו לשם מצוה ולאחר מכן הכנף נקרע מהבגד יש פסול של תעשה ולא מן העשוי.